

ВІДГУК

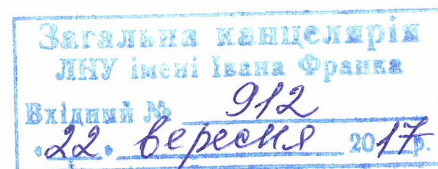
офіційного опонента на дисертацію

Валькової Катерини Геннадіївни

*«Жанрово-комунікаційні особливості книги подорожніх
нарисів Іллі Ільфа і Євгена Петрова «Одноповерхова Америка»*

на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій
зі спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики

Адекватний науковий погляд на сучасні медійні тенденції неможливий без ґрунтовного дослідження усіх складових системи соціальних комунікацій, усіх її феноменів у історичному контексті. Сьогодні у науковому наративі активно актуалізується проблеми, які визначають погляди на соціокультурні процеси. А це є неможливо без ґрунтовного дослідження історії журналістики, бо через тенденційне трактування багатьох історичних фактів та поверхове прочитання її взірців було сформовано негативні стереотипи у масовій свідомості. Це, зрозуміло, стимулює нові дослідження, регламентовані потребою переосмислення ролі окремих жанрів у становленні й розвитку журналістики, зокрема подорожнього нарису. Цим окреслюється нагальність дисертації Валькової Катерини, у якій вперше у царині соціальних комунікацій до наукового аналізу залучено книгу подорожніх нарисів Іллі Ільфа і Євгена Петрова «Одноповерхова Америка» не лише на жанрово-стильовому чи ідейно-тематичному рівні, а й у вияві традиції жанру, виокремленні нового ракурсу його бачення, зверненні уваги на нові ключові поняття, які постали всередині жанру та визначали зміст текстів, сприяли суттєвому оновленню жанрової та



тематичної парадигми. Дослідження є суттєвим науковим доповненням в теоретичному аспекті до нинішнього журналістикознавства, оскільки, як справедливо зазначає авторка, його актуальність «зумовлена не тільки необхідністю сучасного наукового соціально-комунікаційного аналізу книги Ільфа і Петрова, а й масовокомунікаційною практикою сьогодення, яка свідчить про зростання продуктивності модерного українського подорожнього нарису (тревелогу)» (Д., с.24). Це дає підставу на виділення *наукової новизни* дисертації, що полягає у визначенні комунікаційних установок авторів, серед яких, як переконливо доводить дослідниця, домінують інформаційні у поєднанні із когнітивно-публіцистичними і пропагандистськими. Вона також довела, що в «Одноповерховій Америці» перетнулися три основних види масової комунікації, вмотивовані авторськими інтенціями, які відрізняються характером відбору, відображення та інтерпретації фактів дійсності, – мас-медійна, публіцистична і пропагандистська, у творі практично відсутня художня образність, натомість спостерігається висока частотність тропіки, яка виконує передовсім аперцепційну масовокомунікаційну функцію, а в основу жанрової форми книги покладено путівник, який традиційно виконує функції збору, систематизації та збереження інформації про шлях мандрівників.

В обґрунтуванні своєї наукової позиції дисертантка послуговується такими методами: аналіз і синтез (перший, другий, третій, четвертий розділи); історико-біографічний і рецептивної критики (перший розділ); загальної теорії відображення (другий розділ); структурно-функціональний (третій розділ); типологічний (другий і четвертий розділи); герменевтичний (четвертий розділ).

Дисертація відповідає напряму наукової діяльності кафедри журналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова і виконана в межах теми «Публіцистика як вид масової комунікації» (державний реєстраційний номер 0116U006389).

Очевидним є теоретичне і практичне значення роботи, адже у ній вперше апробовано комплексний журналістикознавчий науковий підхід до книги подорожніх нарисів «Одноповерхова Америка» Іллі Ільфа та Євгена Петрова. Використану в дисертації універсальну жанрово-видову теорію і методику дослідження подорожнього нарису як соціально-комунікаційного явища можна застосовувати у викладанні фахових дисциплін студентам-журналістам.

Як свідчить детальний аналіз поданої до захисту роботи, дисертантка виділяє такі аспекти дослідження: реконструкція історичної епохи й обставин створення «Одноповерхової Америки»; аналіз рецепції книги критиками, науковцями і читачами; встановлення комунікаційних установок авторів; визначення особливостей авторського опрацювання фактів дійсності в різних видах масової комунікації, які перетинаються в книзі; дослідження особливостей жанрової форми; створення типології жанрового змісту; пояснення основних причин високої масовокомунікаційної ефективності книги. Відповідно до цих напрямків робота структурована на чотири розділи.

Значним досягненням роботи є спроба дослідити парадоксальну історію рецепції «Одноповерхової Америки», для якої характерно те, що, з одного боку, вже в 1937 р. книгу починає дискредитувати офіційна критика, а з іншого – спостерігається високий рівень масовокомунікаційної довіри читачів, що засвідчував її особливий статус серед реципієнтів, та «розглянути російськомовну журналістську творчість одеських авторів загалом й ОА зокрема в контексті історії української журналістики, встановити її роль в руйнації стереотипів, нав'язаних масовому читачеві в 1930-ті роки з метою створення більшовицької картини світу» (Д., с.23).

У дослідницькій стратегії, з огляду на теорію соціальних комунікацій, мене зацікавив погляд дисертантки (другий розділ «На перетині видів масової комунікації: авторські інтенції та опрацювання фактів») на

«Одноповерхову Америку» як джерело реконструкції авторських комунікаційних інтенцій через аналіз проблематики книги, мотивованої маршрутом подорожі, а також з'ясування визначальної ролі авторів у відборі, оцінці, відображенні, дослідженні та інтерпретації фактів американської дійсності. Підтримую також виділення дисертанткою основних різновидів комунікаційної мети, яку переслідували автори: інформаційної, публіцистично-когнітивної та ідеологічно-пропагандистської.

Вважаю позитивом уведення до цього розділу таких структурних елементів, як 2.2 «Форми реалізації авторських інформаційних інтенцій» та 2.3 «Когнітивно-публіцистичне осмислення фактів», в яких авторка аналізує фактографічну складову твору, визначає документалізм основним принципом моделювання дійсності та виділяє дві форми реалізації інтенцій авторів – це цілісний документально-візуальний образ та фактографічно-статистичне повідомлення. Дисертантка стверджує, що «книга подорожніх нарисів Ільфа і Петрова ОА буквально насичена фактографічним матеріалом, документальною образністю та інформаційними повідомленнями, які є результатом творчого освоєння авторами конкретного «чужого» простору, американської цивілізації і відповідного способу життя» (Д., с.84). При цьому відзначає, що «публіцистичне узагальнення спостережень над фактами здійснюється в двох основних формах. Перша – узагальнення у формі судження, викладене понятійною мовою, про характер «середнього американця» на основі поодиноких, але показових і яскравих вчинків» (Д., с.96). Другою формою є когнітивно-інформаційні моделі американської цивілізації і «середнього американця».

Третій («Особливості жанрової форми книги») та четвертий («Типологія жанрового змісту») розділи демонструють високий рівень теоретичних знань. У них дисертантка основою «Одноповерхової Америки» розглядає путівник, який упродовж багатьох віків свого існування виконував функції збору, систематизації і збереження інформації про шлях у «чужий»

географічний і соціокультурний простір. Вірність традиції путівника спостерігається при аналізі таких елементів жанрової форми книги Ільфа і Петрова, як маршрут, оповідь про шлях, архітектоніка книги, а також прийомів зняття або пом'якшення опозиції «своє – чуже». Виокремлюючи предметом аналізу в цьому підрозділі дисертації «географічний» план, дисертантка «помічає» такий специфічний елемент жанрової форми подорожнього нарису, як оповідь про шлях, значна частина якого редукована, а інша зберігає детальну інформацію, а ще інша змодельована у формі літературного сюжету. Їх основою є, як правило, пригода в дорозі, яка супроводжується напруженою дією з можливістю непередбаченої розв'язки (Д., с.126). Функціонування наративної моделі подорожнього нарису, успадкованої від путівника, продемонстровано за допомогою просторових опозицій «верх – низ», «близьке – далеке» у підрозділі 3.3 «Функції опозиції «своє – чуже».

Ще одним вагомим чинником, який дає зрозуміти, що авторка на належному рівні володіє методикою дослідження подорожнього нарису, є акцентування у четвертому розділі уваги на структуруванні книги. Наголошено, що основні жанрові типи оповіді продукувалися залежно від комунікаційних намірів: інформаційні – у нарисовому типі, публіцистичні – у форматі статті, ідеологічно-пропагандистські – у «політичному тексті».

Кожен підрозділ та розділи завершуються проміжними чи узагальненими висновками, а загальні підсумовують авторський погляд на досліджувану проблему та узгоджуються із поставленими завданнями. Безперечно, новаторським є предмет дослідження, який сьогодні потребує особливої дослідницької уваги з огляду на суголосність із проблемами переосмислення деяких періодів історії журналістики. Отож, робота чітко продумана і внутрішньо вмотивована, містить багато слушних зауважень та спостережень, вдалих теоретичних знахідок, а ерудиція дисертантки, добра орієнтація у предметному полі дала змогу концептуально підійти до

вирішення поставлених завдань, переглянути певні усталені факти та запропонувати нові їх інтерпретаційні версії.

Зрозуміло, що будь-яка наукова проблема не може бути вичерпною і не викликати полемічних зауважень. Тому вважаю за необхідне висловити щодо деяких аспектів розвідки свої.

1. Задля вагомішої аргументації тези щодо потреби «розглянути російськомовну журналістську творчість одеських авторів загалом й ОА зокрема в контексті історії української журналістики»(Д., с.23) варто було б більше уваги приділити українському подорожньому нарису 20-30 років, адже у наукових розвідках, архівних документах зафіксовано факт появи у часописах «Глобус», «Всесвіт», «Червоний шлях» та ін. розмаїття текстів, що ідентифікувалися через топонім подорожі як подорожні нариси.

2. Вважаю, що дисертантці варто сміливіше вписувати своє дослідження в контекст сьогочасних медійних тенденцій. Наприклад, тревел-журналістики, якій сьогодні відводиться особливе місце в умовах глобалізаційних процесів і яка є одним із «інструментів» творення іміджу держави, нації, та «нового журналізму».

3. Чи не помітила дисертантка у тексті «Одноповерхової Америки», аналізуючи у четвертому розділі «Типологія жанрового змісту» типи нарації, елементів щоденникової та репортажної?

Можна сподіватися, що дослідниця продовжить свої наукові пошуки в окресленому напрямку. Тому перелічені недоліки не можуть вплинути на загальний висновок, вони мають дискусійний та рекомендаційний характер. Кількість опублікованих наукових праць у фахових виданнях свідчать про тривалість дослідження проблеми, що і підвищує наукову значущість зроблених висновків.

Автореферат адекватно відображає зміст дисертації, яка апробована в багатьох доповідях на різноманітних наукових конференціях, у достатній кількості фахових публікацій, що дозволяє скласти позитивне враження про неї.

Рецензована дисертація Валькової Катерини Геннадіївни «Жанрово-комунікаційні особливості книги подорожніх нарисів Іллі Ільфа і Євгена Петрова «Одноповерхова Америка» становить цілісне, завершене і самостійне дослідження, яке присвячено актуальній темі у галузі соціальних комунікацій. Її своєчасність не викликає жодного сумніву. Вона відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. Зазначене дає підстави для присудження Вальковій Катерині Геннадіївни наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

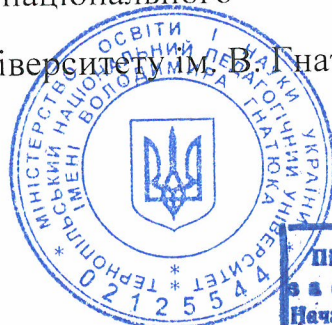
Офіційний опонент,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри журналістики

Тернопільського національного

педагогічного університету ім. В. Гнатюка



Н.М.Поплавська

